

نوع مقاله: پژوهشی

صفحات ۱۱۲ - ۸۷

نگاهی اخلاقی ارزشی و حقوقی به مخاطرات هسته‌ای برای صلح و امنیت جهانی

^۱ علی باقری محمودآبادی^۲ امیر مقامی^۳ علیرضا آرش پور

چکیده

جهان امروز با توجه به ابعاد اکتشافات فرازمینی، بسیار کوچکتر از آنچه سابقا تصور می‌شد، دیده می‌شود. در این میان ارتباطات سریع بشر در هر نقطه از کره خاکی باعث شده است که از کوچکترین تحولات سایر نقاط با خبر باشد. اتفاقاتی که ممکن است خلاف اصول ارزشی و اخلاقی انسان‌ها روی دهد. فلذا مسائلی همچون حقوق انسان‌ها، حقوق بشر و صلح، بیشتر در راستای اهداف اخلاقی و ارزشی انسان‌ها مطرح و تدوین می‌گردند. با توجه به این، استفاده یا تهدید به استفاده از سلاح‌های هسته‌ای طی نزدیک به ۷۰ سال گذشته، از مهمترین دغدغه‌های کشورهای جامعه بین‌المللی محسوب می‌شود. فلذا وقایعی همچون تروریسم، به کار بردن سلاح‌های کشتار جمعی ناشی از قدرت مخرب هسته‌ای باعث گشته که به کارگیری این سلاح‌ها و استفاده از مواد هسته‌ای چه از منظر حقوق بین‌الملل و چه از منظر اخلاق و ارزش‌های بشری ممنوع و قبیح اعلام گردد.

پژوهش حاضر که با استفاده از روش تحقیق کیفی مبتنی براسناد کتابخانه‌ایی با رویکرد توصیفی-تحلیلی تدوین گردیده، در صدد واکاوی و بررسی رویکردهای حقوقی، ارزشی و اخلاقی سازمان ملل و جامعه جهانی در مبارزه با تروریسم هسته‌ای است. یافته پژوهش این است که رویکرد و اقدامات مشترک جامعه بین‌المللی در خصوص مخاطرات هسته‌ای، قبح اخلاقی به کارگیری سلاح‌های مذکور و واکنش-های حقوق‌بشرانه در راس مبانی و اصول اخلاقی و حقوقی سازمان ملل، کارآمدترین راه برای مبارزه با تروریسم هسته‌ای است.

واژگان کلیدی

ارزش‌های اخلاقی، رویکرد اخلاقی، امنیت، تروریسم هسته‌ای، سازمان ملل متحد، صلح و امنیت بین‌المللی.

۱. دانشجوی دکتری حقوق بین‌الملل عمومی، گروه حقوق، واحد نجف‌آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران.
Email: hoghooghkadeh@gmail.com

۲. دانشیار گروه حقوق، دانشگاه شهید اشرفی اصفهانی، اصفهان ایران (نویسنده مسئول).
Email: amir.maghami@live.com

۳. استادیار گروه حقوق، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران.
Email: a.arashpour@ase.ui.ac

طرح مسأله

تروریسم هسته ای در حال حاضر برای گروه های تروریستی اصطلاحی امتیاز آور و در مقابل برای عموم مردم جهان وحشت آور می باشد، از این جهت امتیاز آور هست که گروه های تروریستی با استفاده از این عنوان و تهدید کشورها به استفاده از سلاح هسته ای از آن ها امتیازات مورد نظر خود را کسب نموده و به راحتی مردم را قربانی این تهدید خود نموده و لذا تروریسم هسته ای در درجه اول خلاف اصول اخلاقی و ارزشی انسان ها و حقوق جنگ می باشد و مضافاً اینکه تهدیدی جدی برای صلح و امنیت کشورها و از جمله ایران محسوب می شود، این نوع از تروریسم یک خطر فراگیر است و نیازمند الزامات کلی و دایمی کشورهاست. مبارزه با این پدیده در حال حاضر امری مهم و فوری می باشد، ولی مشارکت کشورها در این مبارزه باید داوطلبانه و عملکرد آن بر اساس قوانین بین المللی باشد تا به اجرای موثر و کامل آن منجر شده و از این طریق صلح و امنیت بین المللی تضمین شود.

در سال های اخیر تروریسم هسته ای به طور جدی مطرح گردیده و از آن به عنوان عامل مهم تهدید کننده صلح و امنیت بین المللی نام برده می شود و جامعه بین المللی و در راس آن سازمان ملل را به فکر پیشگیری و مبارزه با آن انداخته است، همچنین به خاطر ماهیت مخرب سلاح های هسته ای و عواقب وخیم ناشی از وقوع حوادث در تاسیسات هسته ای همواره بیم آن وجود دارد که در صورت حمله تروریستی به تاسیسات هسته ای و اقدامات خرابکارانه در این تاسیسات کشور میزبان از جمله ایران را با خسارات شدیدی مواجه می شود. بر همین اساس جامعه بین المللی برای مبارزه با تروریسم هسته ای و جلوگیری از وقوع حوادث تروریستی در جهان باید با هم متحد شده و این اتحاد باید بر اساس تبادل اطلاعات مربوط و همکاری متقابل باشد و براساس اصول و موازین مشترک اخلاقی و ارزشی ملل مختلف باشد. جامعه بین المللی و در راس آن سازمان ملل متحد آمادگی لازم برای مبارزه با تروریسم هسته ای را دارا می باشد، همچنین مبارزه با تروریسم هسته ای مورد وفاق و موافقت همه کشورها بوده و یک اصل تلقی می شود و این موضوع پذیرفته شده که تروریسم هسته ای تهدیدی جدی علیه صلح و امنیت بین المللی می باشد.

گفتار اول: تعریف و تاریخچه تروریسم هسته ای

اصولاً در بررسی هر موضوعی شناخت و درک مفهوم و نیز مرور تاریخچه آن مسئله مورد تحقیق می تواند محقق را در شناخت، استنباط و تحلیل هر چه بهتر آن مسئله راهنمایی کند و لذا در این مبحث ابتدا به بیان تعاریف تروریسم هسته ای پرداخته شده تروریسم دارای اشکال و اقسام مختلفی می باشد و جامعه بین المللی همواره نگرانی عمیق خود را گسترش فراگیر اعمال تروریستی با تمام اشکال و انواع آن ابراز کرده و از کشور های عضو سازمان ملل از جمله ج ا

ایران درخواست نموده است که رسماً تمام اعمال، روش‌ها و اقدامات تروریست را به عنوان رفتارهای ددمشانه و غیرقابل توجیه در هر کجا و توسط هر کس ارتکاب شود را بدون قید و شرط محکوم نماید.^۱

شرایط جدید بین‌المللی به نحوی است که تروریست‌ها می‌توانند سلاح‌های شیمیایی و هسته‌ای دسترسی پیدا نموده و از آن استفاده نمایند، دلیل این مسئله این است که قدرت تخریب و کشتار این سلاح‌ها نسبت به سلاح‌های مرسوم بسیار بیشتر است.^۲ با درک این واقعیت است که دبیر کل سابق ملل متحد، در سال ۲۰۰۱ در سخنرانی خود در مجمع عمومی با تأکید بر حرکت دراز مدت از سوی جامعه بین‌المللی برای مبارزه با این تروریسم بین‌المللی بیان داشت: «یک حمله با سلاح‌های هسته‌ای یا میکروبی می‌تواند میلیون‌ها نفر را بکشد. جهان نتوانست جلوی حملات ۱۱ سپتامبر را بگیرد ولی می‌توان کمک کرد تا جلوی حملات تروریستی با تسلیحات کشتار جمعی در آینده گرفته شود، بزرگترین خطر این است که یک گروه تروریستی یا حتی یک فرد بتواند مواد و سلاح هسته‌ای را کسب و استفاده کند»^۳ پس از بیان این مطلب، به ارائه تعریف تروریسم هسته‌ای پرداخته می‌شود:

بند اول - تعریف و مفهوم تروریسم هسته‌ای

در خصوص تعریف این اصطلاح نویسندگان و حقوقدانان بین‌المللی تعاریف متعددی را بیان نموده‌اند، بر اساس یک تعریف ارائه شده، تروریسم هسته‌ای^۴ در واقع رعب و وحشتی است که به واسطه یک ماده یا وسیله‌ای هسته‌ای به وجود می‌آید،^۵ به عنوان نمونه اگر یک فرد یا گروه تروریستی از مواد یا وسایل هسته‌ای در جهت ایجاد رعب و وحشت در میان عموم و یا به منظور دست یافتن به اهداف خاصی صورت گیرد، در این هنگام می‌توان گفت که تروریسم هسته‌ای محقق شده است. برخی از نویسندگان، تروریسم هسته‌ای را این‌گونه تعریف نموده‌اند؛ استعمال مواد پرتوزا یا مواد انفجاری هسته‌ای یا تهدید به استفاده از آن توسط افراد یا گروه‌های خارج از کنترل دولت، به منظور ایجاد وحشت و انجام اقدامات تروریستی یا تهدید به انجام آن علیه تاسیسات هسته‌ای.^۶

1- Declaration on Measures to Eliminate International Terrorism, G.A.Res.,A/49/60,Dec.1994-

۲ - محمد قنبری و غیره، تبیین تاثیر تهدیدات تروریستی بر احساس امنیت عمومی، فصلنامه علمی پژوهشی امنیت ملی، دوره ۲۹، شماره ۲۹، پاییز ۹۷، ص ۹۶

3 -Secretary General on Terrorism , SG/sm/1,11,1.Oct.2001.www.un.org/news/press

4 - Nuclear Terrorism

۵ - نسرین مهرا، تروریسم هسته‌ای، خبرنامه انجمن ایرانی حقوق جزا، زمستان ۸۴، شماره ۳، ص ۲۱

۶ - حسن عالی پور، تروریسم هسته‌ای، فصلنامه مطالعات راهبردی، سال نهم، شماره سوم، پاییز ۸۵،

همچنین پیتر کرامر^۱ تروریسم هسته‌ای را استفاده یا تهدید به استفاده از ابزار و سلاح‌های هسته‌ای توسط اشخاص به منظور اهداف غیرقانونی می‌داند. این سلاح‌ها ممکن است از نوع نظامی، دست‌ساز و یا از نوع دیگر آن یعنی سلاح‌های متعارف انفجار به منظور پراکندن مواد رادیو اکتیو باشند،^۲ از نظر چارلز فرگوسن^۳ تروریسم هسته‌ای مفهومی است که فقط به استفاده گروه‌های تروریستی از وسایل انفجاری هسته‌ای محدود نمی‌گردد، بلکه در مفهوم وسیع شامل اعمال ذیل می‌شود:

۱- سرقت سلاح هسته‌ای و یا انفجار سلاح هسته‌ای دست‌نخورده.

۲- سرقت اورانیوم غنی شده که منتهی به ساخت سلاح هسته‌ای شود.

۳- حمله و خرابکاری در تاسیسات هسته‌ای.

۴- بدست آوردن غیرقانونی مواد رادیو اکتیو به منظور ساخت بمب کثیف^۴.

دقت در تعاریف بیان شده از سوی حقوقدانان و نویسندگان بیان‌گر این موضوع است که این تعاریف اغلب با توجه به مفهوم سنتی تروریسم که همان استفاده از ابزار و وسایل هسته‌ای برای رسیدن به اهداف خاصی می‌باشد، مبادرت به تعریف تروریسم هسته‌ای نموده‌اند، این در حالی است که تروریسم هسته‌ای فقط شامل این موضوع نبوده و به مراحل پیش از اقدام به استفاده یا تهدید به استفاده از ابزار و وسایل هسته‌ای هم تسری پیدا می‌کند و مواردی همچون سرقت اورانیوم غنی شده یا پلوتونیوم و قاچاق مواد هسته‌ای را هم باید شامل تروریسم هسته‌ای به حساب آورد.

در اسناد بین‌المللی هم تروریسم هسته‌ای تعریف گردیده، اولین سند بین‌المللی که به طور خاص به تروریسم هسته‌ای می‌پردازد، کنوانسیون بین‌المللی مبارزه با اعمال تروریسم هسته‌ای ۲۰۰۵^۵ است. بر اساس این کنوانسیون «یک شخص مرتکب یکی از جرایم مندرج در

ص ۵۸۶.

۵ - مدیر جنایی سرویس فدرال پلیس قضایی آلمان که بخش مربوط به قاچاق مواد رادیو اکتیو و مواد شیمیایی را اداره می‌نموده است.

۲ - پیتر کرامر، تهدید بزهکاری هسته‌ای، ترجمه روح‌الله کرد علیوند، مجله حقوقی دادگستری، زمستان ۱۳۷۷، شماره ۲۵، ص ۱۴۶

۳ - چارلز فرگوسن از صاحب‌نظران بزرگ عرصه تروریسم هسته‌ای می‌باشد.

4 - Dirty Bomb

5 - Sarah Bokhari, "The United States dealings with nuclear terrorism: cooperation from prevention", ISYP Journal on Science and World Affairs, Vol. 2, No. 1, 2006, p.31.

6 - International Convention for Preventing of Act of Nuclear Terrorism 2005, UN DocA/RES/59290(15April2005), in www.un.org/usa.(1389/6/20).

مفاد این سند می‌گردد، اگر او به طور غیرقانونی و عمدی مواد رادیواکتیو را دارا شود یا هر وسیله مرتبط با آن را ساخته یا تصرف کند و یا به قصد کشتن یا ایراد جراحت شدید جسمانی؛ از این مواد استفاده تروریستی نماید»^۱.

سند بین‌المللی دیگری که به طور غیرمستقیم به تروریسم هسته‌ای اشاره دارد، کنوانسیون حفاظت فیزیکی از مواد هسته‌ای^۲ است. این سند بین‌المللی نیز مانند کنوانسیون تروریسم هسته‌ای، با احصای مصادیق تروریسم هسته‌ای سعی در تبیین آن دارد. مواد هسته‌ای که در این کنوانسیون مورد حمایت و حفاظت واقع شده، عبارتند از: پلوتونیوم، اورانیوم ۲۳۵، و سوخت‌های پرتوافکن^۳. بر اساس ماده ۷ آن، ارتکاب عمدی رفتارهای زیر جرم قلمداد شده است:

- ۱- سرقت مواد یا سلاح هسته‌ای
 - ۲- اختلاس یا تحصیل متقلبانه مواد هسته‌ای
 - ۳- مطالبه مواد هسته‌ای همراه با تهدید یا اعمال زور
 - ۴- تهدید به استفاده از مواد هسته‌ای که موجب قتل یا صدمه شدید یا ایراد خسارت شدید به اموال می‌شود، یا تهدید هر شخص حقیقی یا حقوقی یا سازمان‌های بین‌المللی یا دولت‌ها برای تحصیل مواد هسته‌ای^۵.
- بر اساس این سند بین‌المللی کشورهای عضو باید نسبت به جرم‌انگاری موارد ذکر شده و نیز تعیین مجازات متناسب برای آن اقدامات قانونی و حقوقی لازم را به عمل آورند.

بند دوم: تاریخچه تروریسم هسته‌ای

تاریخچه تروریسم هسته‌ای به اواخر دهه ۱۹۳۰ برمی‌گردد، در سال ۱۹۳۹ آلبرت انشتین نگران بود که هیتلر از اکتشافات تازه در زمینه شکافت هسته‌ای برای ساخت سلاحی برتر بهره‌گیرد. همکاران فیزیکدان او یعنی لئو شیلارد و انریکو فرمی که از مهاجران فاشیست بودند به او کمک کردند تا نامه معروفش را به رئیس‌جمهور فرانکلین روزولت بنویسد، این دانشمند به رئیس‌جمهور روزولت هشدار داد که ممکن است با استفاده از توده‌ی انبوهی از اورانیوم موفق به ایجاد واکنش زنجیره‌ای هسته‌ای شود که به وسیله‌ی آن تولید مقادیر عظیمی

۱- علی رضا ابراهیم گل و قمری وفا، اسناد بین‌الملل کنوانسیون مبارزه با اقدامات تروریسم هسته‌ای، مجله حقوقی مرکز امور حقوقی بین‌المللی معاونت حقوقی ریاست جمهوری، شماره ۳۸، ص ۳۸۷.

2 - Convention on the physical Protection of Nuclear Material . 1980.(CPPNM).

3 - Irradiated Fuel .

۴ - حسن عالی پور، پیشین، ص ۵۹۴

۵ - ماده ۷ کنوانسیون حفاظت فیزیکی از مواد هسته‌ای

از قدرت و انرژی میسر خواهد شد. وی گفت این پدیده‌ی نوین ممکن است به ساخت بمب‌های جدید فوق‌العاده قدرتمند منتهی شود. از آنجا که او تصور می‌کرد آلمان‌ها به دنبال دستیابی به بمب هسته‌ای هستند، مصرانه از روزولت خواست تا برای دستیابی به این مهم به رقابت با آلمان‌ها بپردازد، در حقیقت نه برای استفاده از بمب، بلکه برای بازدارندگی و تهدید هیتلر از کاربرد آن. انشتین بعدها از این نامه به عنوان بزرگترین اشتباه زندگی‌اش یاد کرد. آلمان‌ها و ژاپنی‌ها هیچ برنامه قطعی‌ای برای ساخت بمب هسته‌ای نداشتند. اما از پاییز سال ۱۹۴۵، رئیس‌جمهور روزولت برنامه‌ای را آغاز نمود که در نهایت به آزمایش نخستین بمب هسته‌ای منتهی شد.^۱

به دنبال آزمایش اولیه بمب هسته‌ای در نیومکزیکو، هنری استیمنس وزیر جنگ وقت آمریکا، در نامه‌ای خطاب به رییس‌جمهور ترومن اظهار داشت: «جهان آینده زمانی را به چشم خواهد دید که در آن گروه‌های جنایتکار به صورت محرمانه و سری بمب‌های اتمی با قدرت تخریبی ویرانگر ساخته و به طور ناگهانی علیه شهرها و مردمان بی‌گناه استفاده خواهند کرد».^۲ قدرت تخریبی حتی ابتدایی‌ترین بمب هسته‌ای بسیار وحشتناک است، اگر بمبی با قدرت ده هزارتن تی‌ان‌تی یعنی کوچکتر از بمب هیروشیما منفجر شود می‌تواند منجر به کشته شدن صد هزار نفر و میلیاردها دلار خسارت شود.^۳

بعد از این پیش‌بینی، در دهه ۶۰ میلادی بود که کم‌کم زمزمه‌هایی از به تحقق پیوستن این پیش‌بینی در گوشه و کنار جهان شنیده شد، در سال ۱۹۶۷ فرمانده نظامی استان «سین کیانگ» چین در پی وقوع اختلاف سیاسی با دولت مرکزی چین، تهدید می‌نماید که پایگاه هسته‌ای مستقر در آن استان را اشغال و نابود خواهد کرد.^۴ در مارس ۱۹۷۳ نیز یک گروه تروریستی مسلح نیروگاه هسته‌ای «آتوشاه» در آرژانتین را مورد حمله قرار داده و آن را اشغال می‌نماید.^۵

در نتیجه چنین وقایعی بود که در سال ۱۹۷۲، نماینده اتحاد جماهیر شوروی سابق در سازمان ملل، خطر تروریسم هسته‌ای را گوشزد و بیان می‌نماید: «تروریست‌های مدرن،

1 - Josephe , Kynykvyn, "A six-step program of nuclear", in www.theglobalist.com. (1390/2/2).

۲ - کیوان غنی کله لو، پیشین، ص ۳۰

3 - Mattew Bun and Johan p . Holden , "Controlling Nuclear Warheads and Materials", Harvard University , March 2003, in www.nti.org/e-reserch/cnwm.

4 -Johnston, Robert, Nucleare Trrorism Incidents, in www.Johnstonearchive.net/Nuclear (1389/12/23).

۵ - نسرین مهرا، پیشین، ص ۲۱

اسلحه‌های پیشرفته و بمب را ترجیح می‌دهند و کاملاً محتمل است که آن‌ها در آینده میکرب‌های حامل مرگ و یا شاید بمب‌های هسته‌ای مسروقه را نیز در اختیار خود بگیرند. آن‌ها با کمک این بمب‌ها می‌توانند از هر دولتی که بخواهند باج بگیرند^۱. این پیش‌بینی نیز به تحقق پیوست، به نحوی که گروه تروریستی آم‌شین ریکیو با استفاده از گاز سارین (گاز اعصاب) در مترو توکیو در ۲۰ مارس ۱۹۹۵، به عنوان اولین گروه تروریستی شناخته می‌شود که فعالیت‌های تروریستی خود را با تسلیحات جدید پیوند داده است.^۲ گروه فوق‌مسلولیت این حمله تروریستی که ۱۲ کشته و هزاران نفر زخمی بر جای گذاشت را بر عهده گرفت و تحقیقات بعدی نشان داد که به دنبال تهیه مواد هسته‌ای لازم برای ساختن سلاح‌های هسته‌ای بوده است.^۳

از سوی دیگر می‌توان اوج اقدامات تروریسم هسته‌ای را در سال‌های دهه ۹۰ میلادی جستجو نمود، سقوط یک کشور بزرگ هسته‌ای به دنبال بی‌ثباتی و جنگ در اوایل ۱۹۹۰ و به تبع آن هرج و مرج در جمهوری‌های این کشور، احتمال جابجایی غیرقانونی و سرقت برخی از مواد و ادوات هسته‌ای از سوی گروه‌های تروریستی به شدت احساس گردید^۴، به عنوان نمونه در ژوئن ۱۹۹۴ پلیس سن پترزبورگ سه مرد را در حال معامله حدود ۳ کیلوگرم اورانیوم غنی شده که آن‌ها این مواد را از کارخانه الکترواستال روسیه سرقت کرده بودند، دستگیر می‌نمایند، همچنین پلیس قزاقستان در سال ۱۹۹۵ دو تبعه این کشور را که اقدام به قاچاق حدود ۴ کیلوگرم اورانیوم کم‌غنی شده نموده بودند را دستگیر می‌نماید.^۵ همچنین در سال ۱۹۹۴ حدود سه کیلوگرم اورانیوم غنی شده در پراگ در جمهوری چک توقیف می‌شود.^۶

گفتار دوم: اخلاق و اندیشه حقوقی

اخلاق با طرز تفکر رفتار بشر سروکار دارد و آنچه را که مردم «باید» انجام دهند یا «نباید» انجام دهند، مشخص می‌کند. گرچه قواعد حقوقی نیز با همین باید و نبایدها سروکار دارند اما

۱ - صالح رضایی پیش رباط، تروریسم هسته‌ای در حقوق بین‌الملل، نشریه نگاه، شماره ۳۱، بهمن ۱۳۸۱، ص ۵۷.

2 - Greta E. Marlatt and Glen Koué, Chemical, Biological, Radiological and Nuclear Terrorism: The Threat According to the Current Unclassified Literature. Washington, DC: National Defense University, May 2002.p.83.

3 -Gavin Cameron,"Nuclear Terrorism: Weapons for Sale or Theft? "In [www.ait.org.tw/infousa/zhtw / Nuclear/cameron.htm\(1395/10/1\)](http://www.ait.org.tw/infousa/zhtw / Nuclear/cameron.htm(1395/10/1)) .

4 - Emily Diez and Caroline Zaw, "Global Risk of Nuclear Terrorism ", Terrance Clark Journal: Journal of Strategic Security, Vol.3 , Year.2010 . p.21.

5 - Johnston, Robert.Op.cit.

6 - Robin Frost , "Nuclear Terrorism Post9/11t: Assessing the Risks" , Global Society, Volume. 18, Issue. 4, 2004, p. 401 .

اخلاق تا حدودی مبتنی بر خواسته انسان است. اخلاق در این باره که چرا مردم باید آنچه را که درست است انجام دهند و آنچه را که نادرست و خطاست نباید انجام دهند، بحث می‌کند.^۱ بنابراین اخلاق قواعدی را که باید بر رفتار انسان در زندگی اجتماعی تأثیرگذار، تنظیم و تدوین می‌کند، درست و نادرست رفتار انسان را بررسی می‌نماید و کمال مطلوب‌هایی را توضیح می‌دهد که انسان باید درباره آن‌ها بکوشد.

در گذشته اخلاق با دین ارتباط تنگاتنگی داشت اما امروزه وارد حوزه سیاست و حقوق بین‌الملل نیز گشته است. ارتباط تنگاتنگ حقوق، سیاست و علوم وابسته به اخلاق را رابطه قانون با اخلاق به خوبی نشان می‌دهد. هر دوی این مفاهیم در زندگی گروهی اولیه به صورت عرف یا آداب و رسوم اجتماع متداول بود. با پیشرفت تمدن، و یا تضاد میان منافع خودی و گروهی، عرف از یک سو سبب پیدایش اخلاق فردی (وجدان) و از سوی دیگر سبب پیدایش اخلاقی عمومی (یا قانون) شد. تأیید اجماعی درست و نادرست از حقوق و تکالیف دارای تأیید سیاسی مشخص و جدا گردید. با این حال، رابطه این دو نزدیک ماند، اندیشه‌های اخلاقی در نتیجه گسترش و قدرتمندی به صورت قانون در سطح بین‌الملل متبلور می‌شوند، اما اگر جامعه جهانی قوانینی را که می‌کوشند اصول اخلاقی را به کار ببرند و به اجرا گذارند نپذیرد، به زودی منسوخ می‌شوند. از این رو، اخلاق و نیز قانون در تحلیل نهایی، ایستا نیستند و در ارتباط متقابل با جامعه رشد می‌یابند: «قواعد اخلاقی با رشد و تحول اندیشه‌ها، بازیافته‌ها، با تغییرات در محیط، تغییر می‌یابند و باید تغییر یابند.»^۲

بنابراین یکی از ابزارهای جامعه برای تشویق یک‌یک اعضا به درستی عملکرد، افکار عمومی است که برای سیاسیون و حقوقدانان بسیار اهمیت دارد. به جرأت می‌توان گفت که اگر قواعد ارزشی و اخلاقی بشر در قوانین داخلی و بین‌المللی رسوخ کنند و از ضمانت اجرایی قوی برخوردار گردند مسائلی از جمله خشونت، کشتار غیرنظامیان، تروریسم جنگ و همچنین تروریسم هسته‌ای و تهدیداتی از این دست به نقطه‌ای نزدیک صفر خواهند رسید.

گفتار سوم: مخاطرات تروریسم هسته‌ای و واکنش جامعه بین‌المللی

در این گفتار و پس از بیان تعریف و تاریخچه تروریسم هسته‌ای، به بررسی خطرات تروریسم هسته‌ای و واکنش جامعه بین‌المللی و در راس آن اقدامات سازمان ملل در راستای مقابله با این نوع از تروریسم پرداخته می‌شود.

۱- بی مک دانلد، دیوید و همکاران، اخلاق و سیاست خارجی، ترجمه مهدی ذاکریان، تهران، نشر دانشگاه امام صادق، ۱۳۸۹، ۷۱.

2. Samuel, Herbut, practical Ethics, London: Allen and Unwin, 1935, p. 51

بند اول: تحلیل مخاطرات تروریسم هسته‌ای

از سال ۱۹۴۵ جهان با سه خطر و تهدید عمده مواجه بوده است که یک از آن‌ها گسترش سلاح‌های هسته‌ای و امکان استفاده از سلاح‌های هسته‌ای و نیز وقوع حوادث هسته‌ای فاجعه‌بار بوده است.^۱ تروریسم هسته‌ای حتی به شکل یک بمب کثیف هم تهدیدی جدی محسوب می‌شود.^۲ در حال حاضر این نگرانی وجود دارد که گروه‌های تروریستی بتوانند به سلاح‌های هسته‌ای و شیمیایی دسترسی پیدا کرده و از آن در راستای انجام عملیات تروریستی خود استفاده نمایند،^۳ هم‌اکنون تنها ۸ کشور چین، فرانسه، هند، اسرائیل، پاکستان، روسیه، انگلستان و ایالات متحده آمریکا بعنوان کشورهای دارنده جنگ‌افزارهای هسته‌ای شناخته شده‌اند. در سالهای اخیر کمابیش هر ماه، کسی در جایی به هنگام تلاش برای قاچاق یا سرقت مواد هسته‌ای بازداشت می‌شود.^۴ در همین خصوص گوین کامرون نویسنده کتاب «تروریسم هسته‌ای؛ ارزیابی تهدیدی برای قرن ۲۱» می‌گوید: «سرقت سلاح‌های هسته‌ای تاکتیکی یا خرید مواد هسته‌ای دارای درجه تسلیحاتی توسط تروریست‌ها کابوسی است برای قرن ۲۱ که احتمال به وقوع پیوستن آن وجود دارد».^۵ در راستای طبقه‌بندی مخاطرات موجود، آژانس بین‌المللی انرژی اتمی طبقه‌بندی سه‌گانه‌ای از خطرات بالقوه تروریسم هسته‌ای احصاء نموده است که عبارتند از: سرقت سلاح‌های هسته‌ای و دستیابی تروریست‌ها به مواد هسته‌ای برای ساخت دستگاه‌های انفجاری هسته‌ای؛ استفاده مخرب از منابع رادیو اکتیو و از جمله در به اصطلاح «بمب کثیف»؛ و خطرات رادیولوژیکی آن و نیز حمله یا خرابکاری در تاسیسات هسته‌ای و یا انجام حملات انتحاری با وسیله نقلیه.^۶ بر اساس همین تهدیدات بوده است که آمانو مدیرکل فقید آژانس بین‌المللی انرژی هسته‌ای نیز از عدم وجود سیستم‌های حفاظتی لازم برای کنترل و نگهداری جنگ‌افزارهای هسته‌ای در جهان ابراز نگرانی نموده بود. وی از یک واقعیت تلخ

1- Sarah Bokhari , "The United States dealings with nuclear terrorism: cooperation from prevention " , ISYP Journal on Science and World Affairs, Vol. 2, No. 1, 2006 , p.29.

2- Laurent Rathborn , "Rogue Nuclear Terrorism: Alleviating French Concerns" , in www.defenceiq.com .Defence Technology › Articles.

۳ - حسین میر محمد صادقی ، حقوق جزای بین‌الملل، تهران: نشر میزان ، ۱۳۷۷، ص ۳۰۸

4 - Graham Allison , " How to Stop Nuclear Terrorism , From Foreign Affairs , Vol. 83, No. 1, Jan. - Feb, 2004.

5 - Gavin Cameron , , "The Likelihood of Nuclear Terrorism",The Journal of Cnflct Studies , Vol. XVIII, No. 2, Fall 1998.

6- Nuclear Terrorism: Identifying and Combating the Risks . International Conference on Nuclear Security by IAEA Director General Dr Mohamed Elbaradei , In www.geopolitis.net(1390/1/23).

نیز پرده برداشت و اعلام نمود: «به طور متوسط هر دو روز یک بار اخبار به سرقت رفتن ادوات هسته ای و قاچاق آن را دریافت می کنیم که در نوع خود فوق العاده نگران کننده است». نمونه بارز این اتفاقات در گروه تروریستی داعش می توان جستجو نمود که پس از تصرف دانشگاه موصل بخش اعظمی از مواد هسته ایی که در آزمایشگاه دانشگاه برای آزمایش های مربوطه وجود داشته را به سرقت برده و احتمال استفاده از آن در آینده بسیار محتمل است.^۲

یکی از مسایل مهم که برای مبارزه با تروریسم هسته ای می تواند مفید باشد، شناخت خطرات تروریسم هسته ای می باشد، این خطرات بیشتر حول سه محور ذیل خلاصه می شود:

الف- خطراتی که راکتورها و تاسیسات هسته ای را شامل می شود.

ب- خطراتی که از ساخت سلاح هسته ای یا دستیابی تروریست ها به این سلاح ناشی

می شود.

ج- خطراتی که ناشی از امکان ساخت بمب های کثیف از سوی تروریست ها محتمل

می باشد.^۳

در ادامه این خطرات و تهدیدات به صورت مختصر مورد بررسی قرار گرفته که هر کدام از

انها به صورت بالقوه قابلیت تبدیل شدن به چالشی بزرگ را دارا می باشند :

الف- خطرات ناشی از حمله به راکتورها و دیگر تاسیسات هسته ای

راکتورها (از جمله راکتور بوشهر و راکتور تحقیقاتی تهران) و دیگر بخش های چرخه سوخت هسته ای مانند غنی سازی ، انبار یا تاسیسات باز فرآوری سوخت مصرف شده نسبت به حملات تروریست ها آسیب پذیر بوده و احتمال ایجاد آلودگی رادیو اکتیو شدید در محیط اطراف را فراهم می کنند .

در حال حاضر نزدیک به ۷۰۰ راکتور تحقیقاتی در جهان وجود دارد که بعضی از آن ها در

حال حاضر غیر فعال می باشند^۴ ، این راکتورها سالانه نزدیک به ۸۰۰ کیلوگرم اورانیوم غنی شده

را به عنوان سوخت استفاده می نمایند.^۵ علاوه بر این اغلب این تاسیسات در مناطق شهری واقع

شده که با امکانات امنیتی کمی محافظت می شوند و لذا کشورها و از جمله ایران باید خطرات

۱ - یوکیو آمانو ، سخنرانی در نشست امنیت هسته ای واشنگتن ، روزنامه آفتاب یزد ، شماره ۲۸۸۷ ، ۱۳۸۹/۱/۲۶ ،

صفحه ۶

2 - [https://www.asriran.com/fa/news/345135\(1398/6/29\)](https://www.asriran.com/fa/news/345135(1398/6/29))

3 - Christopher joyner ، “Countering Nuclrae Terrorism : A Convention Response “ ، European ، Journal of International Law ، vol .18 ، No .2 ، 2007 ، p. 237

4- Cristina Chuen ، “Reducing the Risk of Nuclear Terrorism: Decreasing the Availability of HEU” ، in www.cns.miis.edu/stories/htm (1396/02/20).

5- Charles F Barnaby ، “Is Nuclear Terrorism a Real Risk?” ، in www.bestthinking.com.(1394/4/20).

ناشی از این تأسیسات را درک نموده و اقدامات لازم برای ایمن سازی آن‌ها را در مقابل حمله و یا خرابکاری را ارتقا دهند.^۱ همچنین تعدادی از این تأسیسات تعطیل گردیده و در نتیجه با امکانات امنیتی کمتری محافظت می‌شوند.^۲ طبق سناریوهای نظری احتمالی، تروریست‌ها می‌توانند یا با حمله انتحاری هوایی یا حمله با بمب‌های کامیونی به تأسیسات یا با ایجاد نشت در تأسیساتی که از آن دانش کافی داشته اقدام به انتشار مواد هسته‌ای از تأسیسات نمایند.^۳ خطر ناشی از این است که یک حمله تروریستی علیه تأسیسات هسته‌ای می‌تواند سیستم‌های ایمنی سایر بخش‌ها را هم منهدم نموده و منجر به آسیب جدی و در نتیجه انتشار گسترده مواد رادیواکتیو در محیط گردد.^۴ از سوی دیگر برخی از سیستم‌های حیاتی ایمنی هسته‌ای مانند اتاق کنترل راکتورها به صورت بالقوه در معرض خطر حمله‌های تروریستی هستند زیرا که این تأسیسات در خارج از تأسیسات اصلی که تحت اقدامات حفاظتی می‌باشند قرار دارند.^۵ در سال‌های اخیر نوع جدیدی از اختلال در تأسیسات هسته‌ای کشورها و از جمله ایران بروز نموده و تهدیدی جدی برای تأسیسات هسته‌ای ایران بوده و ایران این نوع از تروریسم را به خوبی احساس نموده و تهدیدات و خطرات آن را لمس نموده که همان اشاعه بدافزار استاکس‌نت^۶ بوده که از آن برای جلوگیری از پیشرفت برنامه‌های صلح‌آمیز هسته‌ای ایران استفاده شده و مصداق بارز تروریسم هسته‌ای می‌باشد.

ب- سرقت سلاح هسته‌ای آماده و یا مواد هسته‌ای برای ساختن سلاح هسته‌ای

خطر و تهدیدی که از سایر خطرات جدی تر ولی احتمال وقوع کمتری می‌رود این است که سلاح هسته‌ای ساخته شده، توسط گروه‌های تروریستی به سرقت رود. حدود ۳۰ هزار سلاح‌های هسته‌ای در زرادخانه‌های هشت کشور انگلستان، چین، فرانسه، هند، اسرائیل، پاکستان، روسیه و ایالات متحده ایالات متحده آمریکا وجود دارد.^۷ این که نخبگان نظامی و

1 - Charles D. Ferguson and William C. Potter, Op.cit , p. 335.

2 - Cristina Chuen , Op.cit.

۳ - گوین کامرون، " تروریسم هسته‌ای: سلاح برای فروش یا سرقت؟"، ترجمه امیر حکیمی، در <http://bionuclear.mihanblog.com/post>

4 - Christopher joyner , Op.cit., p. 237

5 - Charles D. Ferguson and William C. Potter, Op.cit , p. 335.

۶ - ویروس استاکس‌نت یکی از ابزارهای جنگ سایبری و از پیچیده‌ترین و هوشمندترین ویروس‌هایی است که تاکنون شناخته شده است. این ویروس اگرچه تهاجمی برنامه ریزی شده به سوی مناطق صنعتی در کشورهایی خاص دارد، اما با اهداف سرقت و تخریب ساخته نشده و تنها کنترل تأسیسات و ساختارهای صنعتی حیاتی را نشانه گرفته است. استاکس‌نت قادر به تکثیر خود و انتقال از طریق شبکه‌های رایانه‌ای و سیستم‌های آنتی‌ویروس است.

7 - Charles D. Ferguson ,” Preventing Catastrophic Nuclear Terrorism” , CSR No.

علمی برخی کشورها، شاید بنا به دلایل ایدئولوژیک یا مالی، حاضر شوند سلاح و مواد یا تخصص هسته‌ای در اختیار سازمان‌های تروریستی قرار دهند محتمل می‌باشد^۱، از سوی دیگر برخی از سلاح‌های هسته‌ای روسیه و کشورهای استقلال یافته از اتحاد جماهیر شوروی به دلیل ضعف سیستم حفاظتی و نیز هزینه‌های سنگین نگهداری از سلاح‌های هسته‌ای از سرقت محفوظ نیست و این موضوع موقعیت مناسبی برای سرقت این سلاح‌ها توسط گروه‌های تروریستی فراهم می‌کند تا آن‌جا که فقط ۲۷۸ مورد سرقت مواد هسته‌ای و رادیواکتیو مابین ماه‌های ژانویه ۱۹۹۲ و دسامبر ۱۹۹۵ در روسیه صورت گرفته است.^۲ در جدیدترین مورد پلیس در ایالت کلکته در غرب هند پنج نفر را به اتهام حمل یک کیلوگرم اورانیوم به ارزش ۴۵۰ هزار دلار در یک بازار شلوغ این شهر بازداشت کرد.^۳

همچنین با توجه به این که پاکستان دارای سلاح‌های هسته‌ای بوده که خطر سرقت و قاچاق هسته‌ای را افزایش می‌دهد که شیوع فعالیت‌های تروریستی در درون مرزهای آن باعث نگرانی‌ها در خصوص گسترش تروریسم هسته‌ای در این کشور شده است.^۴ همچنین است در مورد اوکراین و غنا که با کمک اتحاد جماهیر شوروی سابق دارای رآکتورهای اتمی تحقیقاتی با اورانیوم بسیار غنی شده و کافی برای تولید سلاح هسته‌ای شده‌اند.^۵ سخت‌ترین چالش برای یک گروه تروریستی که به دنبال ساخت سلاح هسته‌ای و یا تجهیزات هسته‌ای می‌باشد، به دست آوردن مواد شکاف‌پذیر مورد نیاز نظیر پلوتونیوم یا اورانیوم و پردازش و غنی‌سازی آن از سطح طبیعی ۷ درصد به ۲۰ درصد یا بیشتر می‌باشد.^۶ یک سازمان تروریستی به منظور ساخت سلاح هسته‌ای نیاز به داشتن تخصص‌هایی در زمینه‌هایی از قبیل مواد منفجره، پیشران‌ها، الکترونیک، فیزیک هسته‌ای، شیمی و مهندسی می‌باشد، همچنین آگاهی از خواص فیزیکی و شیمیایی پلوتونیوم یا اورانیوم بسیار غنی شده ضروری است^۷، مانع اصلی دستیابی به چنین سلاح‌هایی تهیه این مواد محسوب می‌شود، دستیابی به سلاح هسته‌ای با راندمان نظامی از

11, March 2006, Council On Foreign Relations, in www.cfr.org/content/publications, p. 2.

۱ - گوین کامرون، پیشین.

2- [http://www.tabnak.ir/\(1397/4/18\)](http://www.tabnak.ir/(1397/4/18))

3- [http://www.irna.ir/news/82965929/\(1398/6/29\)](http://www.irna.ir/news/82965929/(1398/6/29))

4 - Emily Diez and Caroline Zaw, "Global Risk of Nuclear Terrorism", Terrance Clark Journal: Journal of Strategic Security, Vol. 3, Year.2010, p. 22,23.

۵ - گراهام آلیسون، "راهبردی برای جلوگیری از تروریسم اتمی"، ترجمه صفر محمودی، مجله اطلاعات سیاسی - اقتصادی، مهر و آبان ۱۳۸۳، شماره ۲۰۵ و ۲۰۶، ص ۲۲.

6 - Cristina Chuen, Op.cit .

7 - Kevin O'Neill, "The Nuclear Terrorist Threat", Institute for Science and International Security, in [www.ias.cass.cn/pdf_file/kevin.pdf\(1390/4/25\)](http://www.ias.cass.cn/pdf_file/kevin.pdf(1390/4/25)).

توان اغلب سازمان های تروریستی فراتر است.^۱

ج - خطرات ناشی از انتشار رادیولوژیک یا بمب های کثیف

تهدید بعدی تروریسم هسته ای این است که تروریست ها یک بمب کثیف منفجر نمایند، بمب کثیف نوعی سلاح انفجاری است که در آن از یک انفجار غیر هسته ای برای پراکنده نمودن مواد پرتوزا و آلوده کردن محیط استفاده می شود. ^۲ این نوع از تروریسم با توجه به سهولت انجام آن حتی به صورت انتحاری در ایران بیشتر مورد احتمال استفاده و وقوع است، مثلاً در مورد حادثه تروریستی اخیر در حرم حضرت امام خمینی (ره) داعش می توانست از بمب کثیف استفاده کند، انفجار بمب کثیف باعث ورود آسیب روانی فوق العاده ای به جامعه و گسترش وحشت می شود، علاوه بر این باعث خسارت های اقتصادی قابل توجهی خواهد شد چرا که دسترسی به منطقه انفجار خطرناک و پاکسازی آن پر هزینه خواهد بود. ^۳ مجموعه این شرایط و این که یک وسیله انتشار رادیولوژیک تنها نیازمند مواد منفجره متعارف بوده، این نوع سلاح را به در دسترس ترین سلاح هسته ای برای تروریسم مبدل می کند. ^۴ سلاحی که هدف اصلی از ساخت و انفجار آن القاء ترس، وحشت و آلوده نمودن مردم و محیط زندگی انسان ها با مواد رادیو اکتیو می باشد، ^۵ همچنین مهم ترین تأثیر مخرب حملات رادیولوژیک آلودگی اموال و اشیاء، از بین بردن ارزش املاک و اخلال در الگوهای اشتغال خواهد بود. ^۶

بند دوم: عملکرد سازمان ملل متحد و صلح و امنیت بین المللی

از آغاز تاسیس سازمان ملل، مسئله کنترل تسلیحات هسته ای مورد توجه مجمع عمومی بوده و در همین راستا این مجمع تاکنون کنوانسیون های بین المللی ضد تروریسم متعددی را در راستای حفظ صلح و امنیت بین المللی تصویب نموده است. ^۷ در زمینه مبارزه با تروریسم هسته ای، مجمع عمومی علاوه بر اعلامیه و قطعنامه های متعددی که تصویب نموده، مبادرت

1 - Gavin Cameron, "Nuclear Terrorism: Weapons for Sale or Theft?" In www.ait.org.tw/infousa/zhtw/Nuclear/cameron.htm (1389/10/1).

۲ - حسن عالی پور، پیشین، ص ۵۸۸

3 - Cisac, Reports of Nuclear Terrorism: Risks and Realities, Center for International Security and Cooperation Institute for International Studies, Stanford University, in www.cisac.stanford.edu/nuclearterrorism/index.html (1390/4/20).

۴ - گوین کامرون، "تروریسم هسته ای: سلاح برای فروش یا سرقت؟"، ترجمه امیر حکیمی در، <http://bionuclear.mihanblog.com/post>.

5 - Christopher Joyner, Op.cit. p. 237

6 - Charles D. Ferguson and William C. Potter, Op.cit, p. 33

۷ - اعظم ایلزکی، بررسی تروریسم هسته ای و مصوبات سازمان ملل متحد و آژانس بین المللی انرژی اتمی، قبل و بعد از حادثه ۱۱ سپتامبر، فصلنامه مطالعاتی صیانت از حقوق زنان، سال دوم، زمستان ۱۳۹۵، شماره ۶، ص ۱۷۹

به تصویب دو کنوانسیون بین‌المللی تحت عناوین کنوانسیون حفاظت فیزیکی از مواد هسته‌ای^۱ در سال ۱۹۸۰ و کنوانسیون مبارزه با اقدامات تروریسم هسته‌ای ۲۰۰۵^۲ نموده که مهم‌ترین اسناد بین‌المللی موجود در جهت مبارزه با تروریسم هسته‌ای به شمار می‌رود که در ادامه به بررسی این دو کنوانسیون توجه می‌شود:

الف - کنوانسیون حفاظت فیزیکی از مواد هسته‌ای ۱۹۸۰

در دهه ۱۹۷۰ جامعه بین‌المللی دریافته بود که جلوگیری از دسترسی افراد غیرمجاز و تروریست‌ها به مواد هسته‌ای و رادیواکتیو نیازمند همکاری فعال دولت‌ها در حفاظت از مواد هسته‌ای و تاسیسات هسته‌ای است. اگر چه مسوولیت اصلی این امر بر عهده دولت‌های مربوطه بوده اما به هر حال تدوین سند بین‌المللی مناسبی که همکاری و مشارکت دولت‌ها را نظم و نسق بخشد ضروری به نظر می‌رسید.^۳ این کنوانسیون سرانجام و پس از دو سال مذاکره که نمایندگان ۴۵ دولت و «جامعه اروپایی انرژی اتمی»^۴ مشارکت داشتند این سند در ۸ فوریه ۱۹۸۰ لازم‌الاجرا گردید.^۴ هدف نهایی این کنوانسیون جلوگیری از انجام آشکار یا پنهانی اقدامات غیرمجاز نسبت به تاسیسات هسته‌ای و مواد هسته‌ای می‌باشد، علاوه بر این هدف جلوگیری از خرابکاری رادیولوژیک و یا سرقت مواد هسته‌ای هم مدنظر بوده و یک سیستم موثر حفاظت فیزیکی نقش مهمی در جلوگیری از قاچاق غیرقانونی مواد هسته‌ای دارا می‌باشد.^۵ این کنوانسیون مجموعه‌ای از استانداردهای لازم برای امنیت مواد هسته‌ای به عنوان بخشی از اقدام سازمان ملل برای مبارزه با تروریسم در سطح بین‌المللی محسوب می‌شود و علی‌رغم وجود این کنوانسیون سی ساله با ۱۳۶ عضو، شکاف قابل توجهی هنوز در امنیت مواد هسته‌ای وجود دارد.^۶ این سند به دنبال جلوگیری و مبارزه با جرایم مربوط به مواد هسته‌ای در سراسر جهان و نیز تسهیل همکاری میان کشورها در این خصوص می‌باشد.^۷ در این سند، دولت‌های

1 - Convention on the physical Protection of Nuclear Material.(CPPNM)

۲ - کیوان غنی کله لو ، پیشین ، ص ۷۰

3 - European Atomic Energy Community (EURATOM)

۴ - کیوان غنی کله لو ، پیشین ، ص ۷۱

5 - J. Sedlacek and L. Bartak ,”The Physical Protection of Nuclear Material and Nuclear Facilities in the Czech Republic “ , in [www.eurosafe-forum.org/files/pe.pdf\(1390/3/2\)](http://www.eurosafe-forum.org/files/pe.pdf(1390/3/2)).

6 -Paige Willan , “The Convention on the Suppression of Acts of Nuclear Terrorism: an old solution to a new problem” , *Georgetown Journal of International Law* , Volume. 39, Number .3, Spring 2008.

7 - Walter Gehr ,” The Universal Legal Framework Against Nuclear Terrorism” , in [www.oecd-nea.org/law/nlb.pdf.\(1390/2/20\)](http://www.oecd-nea.org/law/nlb.pdf.(1390/2/20)).

عضو متعهد شده‌اند که نگهداری، استفاده و حمل و نقل غیرقانونی مواد هسته‌ای، سرقت و ربودن مواد هسته‌ای و تهدید به استفاده از این مواد را که ممکن است سبب مرگ یا جراحت شدید افراد یا لطمه اساسی به دارایی‌ها شود، در زمره جرایم محسوب کنند.^۱

ماده ۱ این کنوانسیون اختصاص به تعاریف و اصطلاحات کلی مواد هسته‌ای، اورانیوم غنی شده و حمل و نقل بین‌المللی مواد هسته‌ای دارد. به هنگام تدوین کنوانسیون بسیاری از کشورهای غیر دارنده سلاح‌های هسته‌ای اعتقاد داشتند که کنوانسیون باید افزون بر حفاظت مواد هسته‌ای مورد استفاده در تاسیسات و فعالیت‌های صلح‌آمیز، حفاظت مواد هسته‌ای مورد استفاده در فعالیت‌ها و تاسیسات نظامی را نیز شامل شود که این موضوع با مخالفت کشورهای دارنده سلاح‌های هسته‌ای روبرو گردید^۲ و سرانجام همانگونه که در بند یک ماده ۲ تصریح شده، کنوانسیون فقط بر مواد هسته‌ای مورد استفاده در اهداف صلح‌آمیز اعمال می‌شود.^۳

ماده ۲ اشعار می‌دارد که این کنوانسیون بر مواد هسته‌ای مورد استفاده برای اهداف صلح‌آمیز در جریان حمل و نقل بین‌المللی آن حاکم است و بدین منظور نیز سه گروه از مواد هسته‌ای را تعریف و مشخص نموده که درجات حفاظت نسبت به هر دسته متفاوت می‌باشد.^۴

کنوانسیون کشورهای عضو را ملزم می‌نماید که اطمینان حاصل نمایند که در طول حمل و نقل بین‌المللی مواد هسته‌ای در سراسر قلمرو خود و یا در کشتی یا هواپیما تحت صلاحیت آن‌ها، مواد هسته‌ای برای اهداف و مقاصد صلح‌آمیز و در سطح حفاظتی تعیین شده منتقل شوند.^۵

بر اساس ماده ۹ این سند بین‌المللی، هر دولت عضو، ارتکاب عمدی اعمال زیر را در حقوق داخلی خود، قابل مجازات تلقی خواهد نمود:

الف- هر اقدامی که بدون مجوز قانونی، به منزله دریافت، تصرف، استفاده، حمل و نقل، تغییر، در اختیار داشتن یا در اختیار قرار دادن مواد هسته‌ای باشد و موجب مرگ یا صدمه جدی به هر شخص یا خسارت جدی به اموال شود یا احتمال این امر برود.

1- Report of International Convention for the Suppression of Acts of Nuclear Terrorism, Mr. Dodd, from the Committee on Foreign Relations Senate, submitted the following, September 11, 2008, In www.fas.org/irp/congress/2008_rpt/suppression.html. p19.

۲ - صالح رضایی، تروریسم هسته‌ای در حقوق بین‌الملل، نشریه نگاه، شماره ۳۱، بهمن ۸۱، ص ۵۷

3 - Anthony Aust, Implementation Kits for the International Counter-Terrorism Conventions, Criminal Law Section, Legal and Constitutional Affairs Division, Commonwealth Secretariat, Marlborough House, London SW1Y 5HX, United Kingdom. p.164.

4 - Anthony Aust, Op.cit. p.166.

5 - Ibid. p.165.

ب- ربودن یا سرقت مواد هسته‌ای.

ج- با اختلاس یا به صورت فریب کارانه، مواد هسته‌ای را تحصیل نماید.

د- اقدامی که به منزله مطالبه مواد هسته‌ای از طریق تهدید، استفاده از زور یا هرگونه ارباب دیگر باشد.

ه- تهدید به استفاده از مواد هسته‌ای که توانایی آن را داشته باشد که باعث مرگ یا صدمه جدی به هر شخص یا خسارت قابل توجه به اموال شود یا تهدید به ارتکاب عملی که در بند «ب» جرم محسوب شده است، به منظور اجبار یک شخص حقوقی یا حقیقی یا سازمانی بین‌المللی یا دولتی به انجام یا خودداری از انجام هر فعلی.

و- شروع به ارتکاب هر یک از اقدامات موجود در بندهای «الف» تا «و» و نیز هر اقدامی که به منزله مشارکت در هر یک از جرایم فوق در بندهای مذکور باشد، نیز باید طبق قوانین داخلی هر دولت طرف کنوانسیون، جرم قابل مجازات قلمداد گردد.

علاوه بر این، کنوانسیون حفاظت فیزیکی از مواد هسته‌ای مقرراتی را در مورد ضوابط قانونی بر حمل و نقل مواد هسته‌ای، وظایف دولت‌ها در هنگام وقوع جرایم پیش‌بینی شده، معاضدت قضایی و تبادل اطلاعات و اخبار و استرداد مجرمین و حقوق آن‌ها را پیش‌بینی نموده است.^۱

اجرای این کنوانسیون در صحنه عمل با مشکلات و نقایصی همراه بود، اشکال اصلی این بود که مفاد کنوانسیون در حفاظت فیزیکی از مواد هسته‌ای تنها به مواد هسته‌ای در حمل و نقل بین‌المللی اشاره و کاربرد داشته و نه به حفاظت از مواد شکاف‌پذیر در داخل کشورها. بر این اساس در سال ۱۹۹۸، ایالات متحده پیشنهاد نمود که این کنوانسیون بین‌المللی مورد بازبینی قرار گیرد تا دامنه و گسترش آن به استانداردهای حفاظت فیزیکی در داخل کشورها هم گسترش پیدا کند^۲، بر همین اساس سرانجام در سال ۲۰۰۵ دچار اصلاحات اساسی گردیده و دو جرم جدید قاچاق هسته‌ای و خرابکاری در تاسیسات هسته‌ای به جرایم تحت صلاحیت کنوانسیون اضافه می‌شود^۳ و نام آن هم به «کنوانسیون حفاظت فیزیکی از مواد هسته‌ای و

1 - Report of International Convention for the Suppression of Acts of Nuclear Terrorism , Mr. Dodd, from the Committee on Foreign Relations Senate, submitted the following , September 11, 2008, In www.fas.org/irp/congress/2008_rpt/suppression.html .p.8 .

2 - Charles D. Ferguson and William C. Potter, The Four Faces of Nuclear Terrorism, new york,london,routledge, 2005. p. 169.

3 - Report of International Convention for the Suppression of Acts of Nuclear Terrorism , Mr. Dodd, from the Committee on Foreign Relations Senate, submitted the following , September 11, 2008, In www.fas.org/irp/congress/2008_rpt/suppression.html .p.22 .

تاسیسات هسته‌ای» تغییر می‌یابد .

ب - کنوانسیون بین‌المللی مبارزه با اقدامات تروریسم هسته‌ای

این سند سیزدهمین سند بین‌المللی در زمینه مبارزه با اقدامات تروریستی است که متن اولیه و پیشنویس آن به پیشنهاد روسیه در مجمع عمومی مطرح می‌گردد و متن کنوانسیون از ۱۴ سپتامبر ۲۰۰۵ برای امضا در اختیار کشورها قرار گرفته شد^۱ و در ۷ ژوئای ۲۰۰۷ و پس از اخذ بیست و دومین امضاء لازم‌الاجرا گردید . این کنوانسیون ، اولین سند مهم بین‌المللی در مبارزه با تروریسم پس از واقعه یازده سپتامبر بوده که مشتمل بر ۲۸ ماده می‌باشد . بخش‌های ماهوی و شکلی این سند، به لحاظ شیوه نگارش با اسناد بین‌المللی قبلی مشابه است که در ذیل به بعضی از مهمترین مواد و موضوعات آن اشاره می‌شود.^۲ این سند بین‌المللی از دول عضو می‌خواهد که برای اتخاذ اقدامات مناسب برای اطمینان از محافظت از مواد هسته‌ای و رادیو اکتیو، با توجه به توصیه‌های آژانس بین‌المللی انرژی اتمی تلاش نمایند .^۳

این کنوانسیون هر شخصی را که به طور غیرقانونی و عامدانه مواد رادیواکتیو در اختیار داشته و یا دستگاه هسته‌ای منفجره بسازد و یا تهیه کند و یا موجب مرگ و جراحت جسمی و صدمات اساسی به اموال و یا محیط زیست شود، مجرم می‌داند . کنوانسیون جرمی جدید را در فهرست جنایات بین‌المللی وارد کرده است و بستر قانونی لازم برای همکاری‌های بین‌المللی در جهت جلوگیری از دستیابی گروه‌های تروریستی به تسلیحات کشتار جمعی فراهم نموده است .^۴ ماده ۲ کنوانسیون، رفتارهای مجرمانه گوناگونی را احصاء نموده که در مجموع به چهار رفتار درخواست یا تصاحب مواد رادیو اکتیو یا وسایل هسته‌ای یا استفاده از آنها یا تهدید به استفاده از این مواد یا وسایل اشاره دارد . همچنین در ماده ۲ شروع به ارتکاب ، سازماندهی یا رهبری جرایم مذکور، معاونت و شرکت در آنها نیز قابل مجازات شناخته شده است .

شورای امنیت نیز در راستای وظیفه ذاتی خود که حفظ صلح و امنیت بین‌المللی بوده و در خصوص مسائل مرتبط با تسلیحات هسته‌ای و عدم گسترش آن تاکنون قطعنامه‌های متعددی

1 - Report Nuclear Security - Measures to Protect Against Nuclear Terrorism , Progress Report and Nuclear Security Plan for 2006-2009 , Report by the Director General . GC(49)/17, 23 September 2005 . para 16 .

۲ - محمد رضا مهماندار ، مقابله با تروریسم هسته‌ای یک پاسخ معاهداتی ، مجله حقوقی مرکز امور حقوقی بین‌المللی معاونت حقوقی ریاست جمهوری ، شماره ۳۸ ، ص ۲۸۷

3 - Report Nuclear Security - Measures to Protect Against Nuclear Terrorism , Progress Report and Nuclear Security Plan for 2006-2009 , Report by the Director General . GC(49)/17, 23 September 2005 . para 16 .

۴ - حسن عالی پور ، پیشین ، ص ۵۹۸

صادر نموده که از آن جمله می توان به قطعنامه های ۱۶۸۷ و ۱۱۷۲^۲ و ۱۳۷۳^۳ و ۱۵۴۰^۴ اشاره نمود. اما دو قطعنامه شورای امنیت به طور مشخص به عملیات تروریستی با توسل به تسلیحات کشتار جمعی از جمله اقدامات تروریستی هسته ای می پردازد .

بر این اساس شورا در بند ۳ ماده ۱۵۴۰ به صراحت از تمام کشورها می خواهد که اقدامات موثر و مناسبی برای حفاظت فیزیکی از تاسیسات هسته ای خود به عمل آورند.^۵ همچنین شورا در قطعنامه شماره ۱۸۸۷ در ۲۴ سپتامبر ۲۰۰۹ نیز از کشورهای جهان دعوت می نماید که ظرف چهار سال ، بهترین روش ها را در جهت افزایش استانداردهای ایمنی و روش های امنیت هسته ای در اختیار دیگران بگذارند و معیارهای امنیت هسته ای را جهت کاهش خطر تروریسم هسته ای، و با هدف ایمن سازی تمامی مواد هسته ای حساس از تمامی این خطرها، افزایش دهند ؛ همچنین از همه کشورها می خواهد تا استفاده از اورانیوم با درجه غنای بالا را برای اهداف غیرنظامی مسئولانه مدیریت نموده و تا بیشترین حد ممکن ، از نظر فن آوری و اقتصادی، از جمله با اقداماتی نظیر تبدیل رآکتورهای پژوهشی و فرآیندهای تولید رادیو ایزوتوپ ها به استفاده از سوخت اورانیوم با سطح غنی شدگی پایین به حداقل برسانند.^۶ این قطعنامه مجموعه ای جدید و عملی از ابزارها لازم برای حفظ صلح و امنیت بین المللی از طریق جلوگیری از گسترش سلاح های هسته ای در جنوب آسیا و همچنین در سایر نقاط جهان است و بدین منظور کمیته ای تحت نظارت شورای امنیت تاسیس شده است که به نظارت و ترویج اجرای این قطعنامه در کشورهای مختلف می پردازد^۷، بر اساس گزارش های این کمیته،^۸ ۲۹ کشور جهان مفاد قطعنامه ۱۵۴۰ را مبنی بر لزوم گزارش اقدامات خود در جهت برقراری امنیت هسته ای در جهان رعایت نکرده اند. همچنین از میان بیش از ۱۶۰ کشوری که گزارش خود را در این باره ارسال کرده اند اطلاعات اعلامی اغلب کشورها ناقص و عاری از جزئیات بوده است.

آژانس بین المللی انرژی اتمی^۸ سازمانی بین المللی است که در سال ۱۹۵۷ تاسیس گردید، این سازمان در چارچوب سازمان ملل فعالیت نموده و مهمترین وظیفه آن، توسعه و گسترش استفاده از خدمات و امکانات انرژی اتمی با اهداف صلح جویانه است ، آژانس باید به

1 - S/Res/684/1991

2 - S/Res/1172/1998

3 - S/Res/1373/2001

4 - S/Res/1540/2004

۵ - بند ۳ ماده ۱۵۴۰ شورای امنیت که در ۲۸ آوریل ۲۰۰۴ به تصویب رسید .

۶ - مواد ۲۴ و ۲۵ قطعنامه شماره ۱۸۸۷ شورای امنیت که در ۲۴ سپتامبر ۲۰۰۹ به تصویب رسید .

7 - Reshmi Kazi , "Nuclear Terrorism and UN Resolution 1540:A South Asian Perspective" , in [www.stanleyfoundation.org/publications/working\(1390/2/25\)](http://www.stanleyfoundation.org/publications/working(1390/2/25)) .

8 - International Atomic Energy Agency (IAEA).

عنوان ناظر بر طرح های مبارزه با تروریسم هسته ای نظارت داشته تا با استفاده از کارشناسان خود بر اجرای این طرح نظارت عالی را اعمال نماید^۱. این سازمان باید طرق دستیابی به امنیت هسته ای را برای دولت های عضو ترسیم نماید و از این رو اقدامات متنوعی را انجام داده که مهمترین آن ها عبارتند از :

الف - در ۱۷ ژوئن ۱۹۹۴ کنوانسیون ایمنی هسته ای که توسط دبیرخانه آژانس بین المللی انرژی اتمی و ۸۴ عضو آژانس تهیه شده بود در شهر وین به تصویب می رسد . هدف این کنوانسیون این است که کشورهای متعاقد به آن سطح بالایی از ایمنی و امنیت هسته ای را در نیروگاه های هسته ای خود به کار گیرند تا مانع آسیب ها و تهدیدات احتمالی توسط گروه های تروریستی شود.^۲ علاوه بر این اطمینان از این که تعمیر و نگهداری تاسیسات هسته ای از سطح بالایی از ایمنی هسته ای در سراسر جهان برخوردار می باشد که این امر از طریق تقویت اقدامات ملی و همکاری های بین المللی ممکن می باشد.^۳ کنوانسیون مذکور در ۲۴ اکتبر ۱۹۹۶ لازم الاجرا گردید.

ب - انتشار گزارش ها و ارائه راهبرد ها و توصیه ها مانند طرح اقدام برای ایمنی و امنیت تابشی یا طرح امنیتی فعالیت های هسته ای در مارس ۲۰۰۲.

ج - توسعه تکنولوژی حفاظت از مواد و تاسیسات هسته ای و کنترل عملکرد آن ها با ارسال نمایندگانی از آژانس برای عملی ساختن این هدف.

د - آموزش و تقویت نحوه مبارزه با اقدامات غیرقانونی علیه امنیت هسته ای مثل ارائه برنامه ای مبنی بر ۳۴ مرحله برای تحت پوشش قرار دادن اقداماتی نظیر سرکوب قاچاق غیرقانونی مواد هسته ای، حفاظت فیزیکی از آن ها، آموزش نحوه ضبط تجهیزات هسته ای موضوع جرم و غیره، در سال ۲۰۰۴.

ه - تاسیس مراکزی برای حمایت فنی از کشورهای عضو مثل لابراتور تجهیز امنیت هسته ای که نحوه عملکرد و سلامت تجهیزات هسته ای دول عضو را بررسی می کند .

و - ارائه خدمات مشورتی که از جمله آن ها می توان به خدمات مشورتی بین المللی، حمایت فیزیکی و خدمات مشورتی بین المللی امنیت هسته ای اشاره کرد .

۱ - محمد صادق امینی ، "تروریسم هسته ای از رویا تا واقعیت" ، ماهنامه گزارش ، سال هفتم ، شماره ۱۸۸ ، تیر ۱۳۸۶ ، ص ۵۵

2 - Jemes Martin , "Russia: International Organization Membership" , the Monterey Institute's Center for Nonproliferation Studies Russia International, in [www.nti.org/db/nisprofs/russia/intorgs/intorgs.htm\(1390/2/19\)](http://www.nti.org/db/nisprofs/russia/intorgs/intorgs.htm(1390/2/19)).

3 - Shireen M. Mazari and Maria Sultan , " Nuclear Safety and Terrorism: A Case Study of INDIA" , in www.issi.org.pk.

ز - برگزاری کنفرانس‌های بین‌المللی در زمینه اتخاذ تدابیر هسته‌ای؛ مانند کنفرانس بین‌المللی تدابیر تعقیب، رهگیری و پاسخ به استفاده‌های غیرقانونی از مواد هسته‌ای و منابع رادیو اکتیو درمی‌۲۰۰۱ در استکهلم سوئد.^۱

از مهمترین اقدامات آژانس در طول سال‌های اخیر تهیه، تدوین و اجرای طرح امنیت هسته‌ای بوده است، آژانس بین‌المللی انرژی اتمی ارائه‌دهنده خدمات مشاوره‌ای به کشورها برای ایجاد زیرساخت‌های لازم برای محافظت از مواد هسته‌ای و سایر مواد رادیو اکتیو از سرقت، حفاظت از تاسیسات هسته‌ای و حمل و نقل مواد هسته‌ای در برابر خرابکاری و دیگر اقدامات خرابکارانه و برای مبارزه با قاچاق غیرقانونی مواد هسته‌ای و دیگر مواد رادیو اکتیو را بر عهده دارد.^۲ این طرح سه حوزه اصلی را پوشش می‌دهد:

الف - پیشگیری از به خطر افتادن امنیت مواد هسته‌ای از طریق محافظت از مواد هسته‌ای و دیگر مواد رادیو اکتیو و حمل و نقل مواد هسته‌ای.

ب - تشخیص خطرات موجود در رابطه با مواد هسته‌ای و ارائه پاسخ مناسب به اعمال خرابکارانه علیه مواد هسته‌ای و دیگر مواد رادیو اکتیو.

ج - هماهنگی، ارزیابی و تجزیه و تحلیل اطلاعات به منظور پی‌ریزی برنامه‌های امنیت هسته‌ای و حمایت از اجرای آن.^۳

۱ - حسن عالی پور، پیشین، ص ۵۹۳

2 - Report of Office of Nuclear Security , Department of Nuclear Safety and Security , Training for TC National Liaison Officers/Assistants and New Staff Members of Permanent Missions, in Vienna, 29 May 2009 in [www.wtc.iaea.org/story391/braunegger/nuclear_security_activities\(1390/2/24\)](http://www.wtc.iaea.org/story391/braunegger/nuclear_security_activities(1390/2/24)).

۳ , Ezequiel Mamán "Nuclear Security and Combating Nuclear Terrorism", Course: A Strategy for Nuclear Security - The International University - Vienna/Austria , in [www.iuvienna.edu/en-Documents-Pdfs-Nuclear-Security-Presentation\(1390/2/24\)](http://www.iuvienna.edu/en-Documents-Pdfs-Nuclear-Security-Presentation(1390/2/24)).

نتیجه گیری

هدف این مقاله بررسی تروریسم هسته‌ای و مخاطرات ناشی از این پدیده شوم بر صلح و امنیت بین‌المللی و رویکرد اخلاقی و ارزشی جامعه جهانی نسبت به آن می‌باشد. تروریسم هسته‌ای یک خطر فراگیر بوده و نیازمند الزامات کلی و دایمی کشورهاست. مبارزه با این پدیده در حال حاضر امری مهم و فوری می‌باشد، ولی مشارکت در این مبارزه باید داوطلبانه و عملکرد آن بر اساس قوانین بین‌المللی باشد تا به اجرای موثر و کامل آن منجر شود. مهمترین ابزاری که می‌تواند تمام کشورها را داوطلبانه به سمت مبارزه با این پدیده بکشد، داشتن رویکرد اخلاقی مبتنی بر ارزش‌های مشترک جامعه جهانی و فرهنگ‌های گوناگون در خصوص تروریسم هسته‌ای و مواردی مشابه آن می‌باشد. تروریسم هسته‌ای مخاطرات قابل توجهی نظیر سرعت سلاح‌های هسته‌ای و دستیابی تروریست‌ها به مواد هسته‌ای و نیز حمله یا خرابکاری در تاسیسات هسته‌ای و یا انجام حملات انتحاری در آن‌ها را متوجه تمام کشورها نموده است. جلوگیری از ایجاد فرصت‌های مناسب برای تروریست‌ها بخش حیاتی مبارزه با تروریسم هسته‌ای می‌باشد و لذا حذف کامل مواد و سلاح‌های هسته‌ای از مکان‌های آسیب‌پذیر و تضمین محافظت موثر از مکان‌هایی که دارای مواد و سلاح هسته‌ای می‌باشند نیازمند برداشتن گام‌های سریع می‌باشد.

در راستای مبارزه با خطرات و چالش‌های موجود، سازمان ملل، نقطه محوری غیرقابل انکاری برای مبارزه با تروریسم هسته‌ای می‌باشد، همان‌طور که اقدامات ضدتروریست هسته‌ای چند سال گذشته نشان داده شده، این سازمان در ایجاد وفاق جهانی و تجهیز اقدام جهانی علیه تروریسم هسته‌ای، نقش بسیار موثری داشته است. به این نکته باید توجه نمود که خطرات و تهدیدات ناشی از تروریسم هسته‌ای تا زمانی که سلاح‌های هسته‌ای و مواد هسته‌ای وجود داشته و در وضعیت امنیتی مناسبی نگهداری نشوند ادامه خواهد داشت^۱ و لذا هرگونه تسلیحات هسته‌ای و هرگز از مواد هسته‌ای در سراسر جهان باید ایمن‌سازی شده و بر اساس استانداردهای دقیق مورد استفاده قرار گیرد.^۲ جامعه بین‌المللی برای مبارزه با تروریسم هسته‌ای و جلوگیری از وقوع حوادث تروریستی در جهان باید با هم متحد شده و این اتحاد باید بر اساس تبادل اطلاعات مربوط و همکاری متقابل باشد. در حال حاضر جامعه بین‌المللی و در راس آن سازمان ملل آمادگی لازم برای مبارزه با تروریسم هسته‌ای را دارا می‌باشد، همچنین مبارزه

1 - Charles D. Ferguson and William C. Potter, The Four Faces of Nuclear Terrorism, New York, London, Routledge, 2005, p. 336.

۲ - متیو بن و آنتونی ویر، محافظت از تسلیحات و مواد هسته‌ای، ترجمه عباس کردان، انتشارات موسسه مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر، تهران، چاپ اول، ۱۳۸۳، ص ۵۷.

با تروریسم هسته ای مورد وفاق و موافقت همه کشورها بوده و یک اصل تلقی می شود و این موضوع پذیرفته شده که تروریسم هسته ای تهدیدی جدی علیه صلح و امنیت بین المللی می باشد. بر اساس یافته های این مقاله، اقدامات سازمان ملل باعث همدلی و وفاق جامعه بین المللی در خصوص مبارزه با تروریسم هسته ای شده و لذا از دید این سازمان مبارزه با پدیده تروریسم هسته ای مورد اجماع همه کشورها می باشد، در همین راستا سازمان ملل کشورهای عضو را متعهد به تشریک مساعی، همکاری، مشورت و مشارکت با یکدیگر در برخورد با جرایم تروریسم هسته ای نموده است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

فهرست منابع

الف - منابع فارسی

۱. ابراهیم گل ، علی رضا و قمری وفا ، اسناد بین الملل، کنوانسیون مبارزه با اقدامات تروریسم هسته ای ،مجله حقوقی مرکز امور حقوقی بین المللی معاونت حقوقی ریاست جمهوری ، شماره ۳۸.
۲. آلیسون ، گراهام ، "راهبردی برای جلوگیری از تروریسم اتمی" ، ترجمه صفر محمودی ، مجله اطلاعات سیاسی - اقتصادی ، مهر و آبان ۱۳۸۳ ، شماره ۲۰۵ و ۲۰۶
۳. آمانو ، یوکیو، سخنرانی در نشست امنیت هسته ای واشنگتن ، روزنامه آفتاب یزد ، شماره ۲۸۸۷، ۱۳۸۹/۱/۲۶
۴. امینی ،محمد صادق ، "تروریسم هسته ای از رویا تا واقعیت" ، ماهنامه گزارش ، سال هفتم ، شماره ۱۸۸ ، تیر ۱۳۸۶ ، ص ۵۵
۵. ایلزکی ،عظیم ، بررسی تروریسم هسته ای و مصوبات سازمان ملل متحد و آژانس بین المللی انرژی اتمی،قبل و بعد از حاده ۱۱ سپتامبر،فصلنامه مطالعاتی صیانت از حقوق زنان، سال دوم، زمستان ۱۳۹۵، شماره ۶
۶. بی مک داندل، دیوید و همکاران، اخلاق و سیاست خارجی، ترجمه مهدی ذاکریان، تهران، نشر دانشگاه امام صادق، ۱۳۸۹
۷. رضایی، صالح ، "تروریسم هسته ای در حقوق بین الملل" ، نشریه نگاه ، بهمن ۱۳۸۱ ، شماره ۳۱
۸. عالی پور، حسن ، "تروریسم هسته ای" ، فصلنامه مطالعات راهبردی ، سال نهم ، شماره سوم ، پاییز ۱۳۸۴.
۹. غنی کله لو، کیوان، تروریسم هسته ای، انتشارت خرسندی، تهران ، چاپ دوم، ۱۳۹۳
۱۰. قنبری ، محمود غیره ، "تبیین تاثیر تهدیدات تروریستی بر احساس امنیت عمومی" ، فصلنامه علمی پژوهشی امنیت ملی ، دوره ۲۹ ، شماره ۲۹ ، پاییز ۱۳۹۷
۱۱. کامرون، گوین، " تروریسم هسته ای: سلاح برای فروش یا سرقت؟" ، ترجمه امیر حکیمی ،در <http://bionuclear.mihanblog.com/post>
۱۲. کرامر، پیتر ، " تهدید بزهکاری هسته ای" ، ترجمه روح الله کرد علیوند ، مجله حقوقی دادگستری ، شماره ۲۵، زمستان ۱۳۷۷ .
۱۳. متیو بن و آنتونی ویر ، محافظت از تسلیحات و مواد هسته ای ، ترجمه عباس کاردان ، انتشارات موسسه مطالعات و تحقیقات بین المللی ابرار معاصر ، تهران ، چاپ اول ، ۱۳۸۳
۱۴. مهرا ، نسرين، تروریسم هسته ای ، خبر نامه انجمن ایرانی حقوق جزا ، زمستان ۸۴ ، شماره ۳
۱۵. مهماندار ، محمد رضا ، "مقابله با تروریسم هسته ای یک پاسخ معاهداتی" ، مجله حقوقی مرکز امور حقوقی بین المللی معاونت حقوقی ریاست جمهوری ، شماره ۳۸.
۱۶. میر محمد صادقی ، حسین ، حقوق جزای بین الملل، تهران: نشر میزان ، ۱۳۷۷

ب. منابع انگلیسی

1. Aust , Anthony , Implementation Kits for the International Counter-Terrorism Conventions, Criminal Law Section , Legal and Constitutional Affairs Division ,Commonwealth Secretariat,Marlborough House , London SW1Y 5HX,United Kingdom
2. Bokhari , Sarah , “The United States dealings with nuclear terrorism: cooperation from prevention “ , ISYP Journal on Science and World Affairs, Vol. 2, No. 1, 2006 .
3. Bunn , Matthew ,” Preventing Nuclear Terrorism:The Nuclear Terrorism Convention and Other Urgently Needed Steps”, Harvard University, New York, 18 June 2007, in www.nti.org/cnwm.
4. Bunn , Matthew and Andrew Newman , “Preventing Nuclear Terrorism An Agenda for the Next President” , November 2008, in www.nti.org.
5. Convention on the physical Protection of Nuclear Material . 1980.(CPPNM).
6. Evan Braden Montgomery , Nuclear Terrorism: Assessing the Threat, Developing a Response , Center for Strategic and Budgetary Assessments , Washington, DC 2009.
7. Cisac , Reports of Nuclear Terrorism: Risks and Realities , Center for International Security and Cooperation Institute for International Studies, Stanford University , in www.cisac.stanford.edu/nuclearterrorism/index.html
8. Declaration on Measures to Eliminate International Trrorism, G.A.Res.,A/49/60,Dec.1994.
9. Evan Braden Montgomery , Nuclear Terrorism: Assessing the Threat, Developing a Response , Center for Strategic and Budgetary Assessments , Washington, DC 2009.
- 10.Evan Braden Montgomery , Nuclear Terrorism: Assessing the Threat, Developing a Response , Center for Strategic and Budgetary Assessments , Washington, DC 2009
- 11.Emily Diez and Caroline Zaw, "Global Risk of Nuclear Terrorism " , Terrance Clark Journal: Journal of Strategic Security, Vol.3 , Year.2010.
- 12.Ezequiel Mamán , , " Nuclear Security and the IAEA , Course: A Strategy for Nuclear Security and Combating Nuclear Terrorism" . The International University - Vienna/Austria , in www.iuvienna.edu
- 13.Charles D. Ferguson ,” Preventing Catastrophic Nuclear Terrorism” , CSR No. 11, March 2006 , Council On Foreign Relations , in www.i.cfr.org/content/publications.
- 14.Cristina Chuen , “Reducing the Risk of Nuclear Terrorism: Decreasing the Availability of HEU” , in www.cns.miis.edu/stories/htm
- 15.Frost Robin , “Nuclear Terrorism Post9/11t: Assessing the Risks” , Global Society, Volume. 18, Issue. 4, 2004
- 16.Gavin Cameron,”Nuclear Terrorism: Weapons for Sale or Theft? “In

- www.ait.org.tw/infousa/zhtw / Nuclear/cameron.htm
- 17.Cameron , Gavin , “The Likelihood of Nuclear Terrorism”,The Journal of Cnflct Studies , Vol. XVIII, No. 2, Fall 1998
- 18.GC(54)/RES/8 , September 2010.
- 19.Gehr , Walter ,” The Universal Legal Framework Against Nuclear Terrorism” , in www.oecd-nea.org/law/nlb.pdf.
- 20.Greta E. Marlatt and Glen Koué , Chemical, Biological, Radiological and Nuclear Terrorism: The Threat According to the Current Unclassified Literature. Washington, DC: National Defense University, May 2002.
- 21.Graham Allison , " How to Stop Nuclear Terrorism , From Foreign Affairs , Vol. 83, No. 1, Jan. - Feb, 2004.
- 22.Josephe , Kynkvyn,”A six-step program of nuclear” ,in www.theglobalist.com. (1395/2/2).
- 23.Johnston, Robert, Nucleare Trrorism Incidents, in www.Johnstonearchive.net/Nuclear.
- 24.joyner Christopher , “Countering Nuclrae Terrorism : A Convention Response “ , European , Journal of International Law , vol .18 , No .2 ,2007
- 25.Mathews , Robert, “Wmd arms Control Agreements In The Post-september 11 security environment:part of counter-terrorism toolbox”, in www.austlii.edu.au/au/journals/MelbJIL/2007/16.html .
- 26.Martin ,Jemes,"Russia: International Organization Membership" , the Monterey Institute's Center for Nonproliferation Studies Russia International, in www.nti.org/db/nisprofs/russia/intorgs/intorgs.htm(1390/2/19).
27. Mamán Ezequiel , " Nuclear Security and the IAEA , Course: A Strategy for Nuclear Security and Combating Nuclear Terrorism" , The International University - Vienna/Austria , in www.iuvienna.edu/en-Documents-Pdfs-Nuclear-Security-Presentation
- 28.Sultan, Maria ,Shireen M, “ Nuclear Safety and Terrorism: A Case Study of INDIA” , in www.issi.org.pk.
- 29.Nuclear Security - Measures to Protect Against Nuclear Terrorism, Board of Governors, General Conference, GOV/2004/50-GC(48)/6, Date: 11 August 2004.
- 30.Nuclear Terrorism: Identifying and Combating the Risks , International Conference on Nuclear Security by IAEA Director General Dr Mohamed Elbaradei , In www.geopolitis.net.
- 31.Report of Office of Nuclear Security , Department of Nuclear Safety and Security , Training for TC National Liaison Officers/Assistants and New Staff Members of Permanent Missions, in Vienna,29May2009 ,in wwwtc.iaea.org
- 32.Report of International Convention for the Suppression of Acts of Nuclear Terrorism , Mr. Dodd, from the Committee on Foreign Relations

- Senate, submitted the following , September 11, 2008, In www.fas.org/irp/congress/2008_rpt/suppression.html
33. Report Nuclear Security - Measures to Protect Against Nuclear Terrorism , Progress Report and Nuclear Security Plan for 2006-2009 , Report by the Director General . GC(49)/17, 23 September 2005
34. S/Res/1172/1998
35. S/Res/1373/2001
36. S/Res/1540/2004
37. S/Res/684/1991
38. Secretary General on Terrorism , SG/sm/1,11,1.Oct.2001.www.un.org/news/press.
39. Sarah fari , “The United States dealings with nuclear terrorism: cooperation from prevention “ , ISYP Journal on Science and World Affairs, Vol. 2, No. 1, 2006 .
40. Kazi Reshmi , "Nuclear Terrorism and UN Resolution 1540:A South Asian Perspective" , in www.stanleyfoundation.org/publications/working.
41. Kevin O'Neill , “The Nuclear Terrorist Threat “, Institute for Science and International Security , in www.ias.cass.cn/pdf_file/kevin.pdf
42. www.definition-of.net/most-searched-words.aspx?lang=en.
43. <https://www.asriran.com/fa/news>
44. <https://www.irna.ir/news/>.